

2. A tízparancsolat

A „Halljad Izrael” a szellemről szól. A tízparancsolat a cselekvésről.

Nem azt írja elő: mit cselekedjünk. Arról szól: hogyan cselekedjünk. A kilenc parancs és tilalom, ami benne van, csupán ennek a „hogyan”-nak kifejezési formája. A biblia egzisztenciális kifejező módja; az, ami a bibliát minden elmélettől elválasztja. A biblia szókinccse a konkrét, formált valóság; nyelve a gesztus, a rámutatás. Ha azt akarja mondani: hegy, rámutat Libanonra; ha azt akarja mondani: nép, rámutat Izraelre. És mikor ezt teszi, nem példákkal, nem illusztrációkkal dolgozik. Minden gesztus személyes tartalommal tölti meg a fogalmakat; a bibliai gesztus is. Mi teszi a gesztust ilyen kifejezővé? Éppen a személyiség paradoxonának belevetése. A személyiség és egyéniség és azonosság elágazási pontja. A gesztus ezt a polaritást adja: minél egyénibb, annál tökéletesebbé teszi a megértést, mert annál tökéletesebben utal az azonosságra is. A biblia gesztusai tökéletesek. Minden egyéni kép, amire rámutatnak, teljes egyéni jelentőséget nyer, de ugyanakkor jel is, amely túlmutat önmagán.

Így mutatnak túl önmagukon a két kőtábla parancsai és tilalmai is. Amit egyenként tartalmaznak, mind előfordul szétszórva az Írás különböző fejezeteiben. Itt mindegyik mint egy-egy lehetséges cselekedetkör jele szerepel. A jelzett itt a valóságnak az az értékrendje, ami a helyes emberi cselekedet mértéke. Tehát a cselekvésnek az az útja, ami a cselekvéstől a Név azonosságáig vezet. Ezért a tízparancsolat a valóságban egyetlen parancs: az értékrendé. Ami tíz benne, belső felépítése: tíz értékfok. Ennek megfelelően a hangsúly a tíz ige *sorrendjén* van. Ez a sorrend az értékrend, vagy az *áldozati rend*, ami egy és ugyanaz.

A tíz fok felülről lefelé halad. A legfelső nem parancs, hanem maga a kijelentés: „Én vagyok a Név”. Ebből a cselekedet-feletti pontból halad lefelé az áldozati értékskála – egészen a birtoklásvágy tilalmáig. Közben befutja az anyag szellemmé áldozásának egész útját. Mint isteni szó felülről lefelé hangzik. Nekünk, ha meg akarjuk érteni ezt a szót, az áldozati füst útját kell követnünk: alulról felfelé. Az utolsó igénél kell tehát kezdenünk s onnan az áldozatok (érték-alárendelések) emelkedő során át haladnunk az elsőhöz.

A TIZEDIK IGE

Ne kívánd felebarátod házát. Ne kívánd felebarátod asszonyát; se szolgáját, se szolgálólányát, se ökrét, se szamarát, se semmit, ami a felebarátodé.

Ez a birtoklási – vagy pontosabban: birtokszerzési – vágy feláldozásának parancsa.

Amit érint, a legelső értékfok; mert az ember és anyag viszonyában a birtoklás éppen az áldozatéval ellentétes magatartás. Az áldozat folytonos felfelé irányuló mozgásba hozza az anyagot, úgy hogy az anyag folytonos átmenet a kevésbé-anyagba. A birtokszerzés viszont az anyagnak *mind anyagnak* megszerzése és a birtoklás az anyagnak *mint anyagnak* a megtartása. Az anyag itt legmasszívabb formájában lép az ember elé és az ember ezt a formát mint *áthatolhatatlant* fogadja el. Az áldozat az anyag szellemmé teremtése; a birtoklásnál az anyagé az utolsó szó. Amennyiben itt az anyag mozgásáról beszélhetünk (és később látni fogjuk, hogy csakugyan beszélhetünk róla), úgy ez az anyag útja önmagából önmagán keresztül önmagába, az ember pedig (nemcsak a birtokszerzésben, hanem magában a birtoklásban is) követi őt ezen a pályán: fut az anyag után. Az anyag szellemmé teremtéséről itt nem lehet szó; mert szellemmé teremteni csak a szellem tud

(minden teremtés a teremtő saját képmására teremtés), a birtoklás tényén belül pedig hiányzik a szellem. Az ember fut az anyag után, az ember tehát itt maga is csak mint lefelé törő irány van jelen – mint anyag. Birtok és birtokos egyformán csak az anyag *része* (mert ahogy a szellem résznélküli, az anyag *csak* részekből áll) és a birtoklás két rész egymáshoz való viszonya.

Maga a viszony tartalma azonban mégis túlmutat a tiszta anyagszerűsége, és éppen e túlmutatásban jelenik meg a birtoklás mint specifikusan emberi magatartás. Először is: a birtokviszony egy erősebb és egy gyengébb rész viszonya; a birtokos erősebb, mint a birtok. De ami erősebbé teszi, éppen a szellemmel való kapcsolata, vagy más szóval (mivel ez a kapcsolat kívül esik a birtoklás pillanatán) az a tény, hogy a birtokviszonyon kívül is van léte. A birtokos mindig ember, a birtok nem ember (mert ott is, ahol ember volna, a birtokviszony csak mint nem embert kezel). Másodszor pedig, ami ennek az erősebbé válásnak tartalma: a birtoklás torz kísérlet, az egészre egyesülésre. Torz kísérlet, mert részek mint részek akarnak benne egészre egyesülni. Az erősebb rész be akarja kebelezeni a gyengébbet, hogy az egymáson kívüliséget, ami a részek létezési formája, így megszüntesse. A kísérlet magában hordja kudarcát. Részekből sohasem lehet egész; az egymáson kívüliség megszűnésének előfeltétele a rész megszűnése; a birtoklás viszont anyagként akarja megtartani az anyagot, mindkét rész önálló létének fenntartásával. Ezért a birtoklás egyáltalában nem nyugalmi állapot, hanem *rossz mozgás*: véget nem érő hajsza a birtok után. A birtoklás élményébe mint irritáló idegen elem mindig beleékelődik a csalódottság élménye: minél biztosabban „enyém” valami, annál hangosabban jelentkezik mögötte ennek az „enyém”-nek üressége, a birtok megközelíthetetlen idegensége.

Amit birtokolni vágyok, „meg akarom kapni”. A birtoklás e rokon kifejezése újabb fényt vet az áldozat és birtoklás ellentétére. Az áldozatban *adok*; a birtoklásban *kapni akarok*. Adni és kapni: ez pontosan megfelel a szellem és anyag két ellentétes irányának. Adni: ez teremtő, aktív magatartás; maga a szellem nem tesz egyebet, mint folytonosan ad. Ezzel szemben annak a szerepe, aki kap, passzív: nem ő cselekszik, hanem az cselekszik vele, amit kap. Aki csak kap, az anyag felé fordul, sőt aláveti magát az anyagnak – mintegy az anyag anyagává lesz. Ez az ellentmondás, a valóság alapvető értékrendjének ez a feje tetejére állítása valóban bekövetkezik a birtoklásban belül. A birtokos erősebb, mint a birtok, mert a birtokviszonyon kívül is van léte; de amilyen mértékben ez a léte összezsugorodik, amilyen mértékben nő a birtoklás jelentősége élete arányrendszerében, olyan mértékben csökken ez a túlereje is, míg végül eljut egy ponthoz, ahol az erőviszonyok megfordulnak: a birtok uralkodik a birtokoson. Tudjuk, hogy ez mindig bekövetkezik, ha az anyagi javak jelentősége egy ember (vagy egy közösség) életében túllép egy bizonyos határt. Európa utolsó másfél századának története különösen rikító példa rá, és később rá kell térnünk még arra, hogy ugyanez a jelenség milyen szerepet játszott a zsidóság történetében.

A birtoklás az ember sorsa. Éppen úgy az, mint az önálló érvényesülésre törő test (az anyag legmasszívabb formája az emberi hármasságon belül), aminek a birtoklás mint a valósággal szemben tanúsított magatartás megfelel. Amíg az ember tört egész, tehát amíg az ember van, birtokviszony is van. Magának a birtoklásnak eltiltása az emberi életben belül ezért az „utolsó cselekedet” megvalósítása volna az előfeltételek megvalósítása nélkül: üres kultusz, üres absztrakció – amint ezt a történelem minden idevágó kísérlete és e kísérletek penetráns doktriner íze illusztrálja. A tizedik ige ezért nem is tiltja el a birtoklást, csak helyét jelöli ki az értékrendben és ezzel a birtoklásvágy áldozatát követeli, *alárendelését* a magasabb értékek alá. Így mondja: „ne kívánj semmit, ami a *felebarátodé*”. De ezzel a birtoklásvágnak éppen a fertőző góciát érinti, azt az elvet, amely a birtoklást áldozat-tagadássá teszi. Ez az elv: az érdek. *Az érdek szétválasztó elv, szemben a szeretet egyesítő elvével*. A szeretet mint egyesítő elv a szellem elve; vele szemben az anyag szétválasztó elve áll: a

közömbösség. Amint a birtokviszonyban az ember alávetette magát az anyagnak, az anyag szétválasztó elvének vetette alá magát. Az érdek a birtoklásban, mint a leganyagibb emberi viszonyban megjelenő formája a közömbösségnek, vagyis a közömbösségnek az a foka, ami az ember számára egyáltalában elérhető. Tiszta közömbösségről csak a tiszta anyagban lehet szó; ez a tárgyak közömbössége, amelyek önmagukkal szemben is közömbösek. De az ember a birtoklásban sem válik tiszta anyaggá, csak fut az anyag után. Éppen így az érdek magatartásában sem lesz teljesen közömbössé, csak fut a közömbösség után – az emberi közömbösség nosztalgia a tárgyi lét iránt. Az ember, aki az érdek elvének veti alá magát, abból indul tehát ki, hogy közömbös másokkal szemben, de nem közömbös önmagával szemben; de mert az érdek éppúgy mozgás, mint az anyag, a valóságban önmagával szemben is mind közömbösebb lesz: mindig újabb és újabb elemeket választ le önmagáról, amelyekkel szemben szintén közömbös lesz. Így érvényesül a szétválasztó elv: mind több és több létviszonyt szakít meg, hogy a teljes viszonytalansághoz, az ideális részhez közeledjék.

Az érdek tehát a korlátlan birtoklás magatartása: az áldozat elvi megtagadása, ahogy megfordítva, az áldozat az érdek alárendelése. A korlátlan birtoklásvágy nem ismer semmilyen tekintetet. Ez a viszony: „felebarát” az ő viszonytalansága számára nem létezhetik. Amikor tehát a tizedik ige ezt a parancsot állítja korlátul: „ne kívánj semmit, ami a felebarátodé”, éppen annak keresztültörését követeli, ami magának a birtoklásnak mint magatartásnak az elve. A keresztültörést különösen erőteljessé teszi e szó belevetése: „felebarátod”. Valahányszor a Szentírás törvényeiben ez a szó előfordul, mindig kapcsolata van ennek a parancsnak valamilyen formájával: „szeresd felebarátodat mint tenmagadat”. Bárhol szerepel e szó, magával vonzolhatja a tartalommintát ezt az egész mondatot. „Szeresd” – és „mint tenmagadat”: ez éppen a szétválasztó elv és külön hangsúlyozottan az emberi szétválasztó el – az érdek – keresztültörése.

A birtokviszony körén belül mozog a következő két ige is. Ezek közül:

A KILENCEDIK IGE:

Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyyságot.

A szó birtokként kezelésének tilalma, mint a hazugság első tilalma.

A léterület, amit ez az ige érint – noha még nem hagyja el a birtoklás körét – az előzőhöz képest magasabb értékokot képvisel. Ezért, aki ezt a parancsot megszegi, nagyobb bűnt követ el, mint aki a tizedik igit szegi meg. Az értékrend a felelősség rendje is – bűnrend.

Magasabbá teszi ezt a létfokot a szó bevonulása. Ami itt bevonul, még nem a szellem szava – a szellem még messze van innen. De ahhoz már mégis elég közel, hogy szóra kényszerítse az embert, aki e létfok lakója. A szó itt még a *birtokos* cselekedete. Cselekedet marad még ugyan a magasabb fokokon is, egész addig, míg az ember maga Szó nem lesz; de itt a *birtokos* cselekedete és ez teszi a legalacsonyabb rendű szóvá. Ez a szó mint az anyag foglya, sőt mint az anyag rabszolgája. *Érdekeket kiszolgáló szó*. Amivel itt szembekerülünk, a valóság alapvető értékrendjének ugyanaz a feje tetejére állítása, ami a birtokviszonyt jellemzi. Az anyagé a primátus, az anyag irányítja a szót. A szó aláveti magát az anyagnak. *De ez a szó valóságának megtagadása*. Csakugyan az: aki „hamis tanúbizonyyságot tesz”, kiirtja a szóból a valóságot. Úgy is mondhatjuk: a szót mint birtokot kezeli, amivel szabadon rendelkezhetik.

A NYOLCADIK IGE:

Ne lopj.

Ezzel a tilalommal zárul le a birtoklás létköre. A folytonosság itt sem szakad meg: mint az előző, úgy ez is a hazugság tilalma.

A hazugság itt már a birtokviszony emberének saját gyökerét mossa el. A tolvaj még a birtokviszonyon belül él; nem ismer más létet, mint a birtoklásét – de ennek az egyetlen létnek alapját is megtagadja. Ha ezen a fokon hitről egyáltalán beszélhetnénk, így kellene mondanunk: nem hisz abban az egyetlen dologban sem, amiben hisz. De ha hitről itt nem is beszélhetünk, beszélhetünk axiómáról: a tolvajt még saját axiómája sem köti. Ez a radikális kötetlenség – a hazugság elvének végsőig való keresztülvitele – az, ami a canaille, az „alvilág”, a Nihil világának tartalma. A bomlottságnak ezt az émelyítő atmoszféráját árasztja magából a tolvaj, mint minden alvilág elvi képviselője. A birtoklás létkörén belül nem lehet mélyebb romlottság, mint az övé.

Ezzel a harmadik fokkal a birtoklás befutotta egész létkörét, miután kijátszott minden lehetőséget, amit az önállósuló anyag (az önállósuló test) magatartása nyújthat. Megkísérelt anyag maradni az anyagban, megkísérelt szellemet gyártani az anyagból (pseudeo-teóriát, ideológiát) és megvárta, míg ez a szellemével ellentétes irányú szellem teljes bomlasztó hatását kifejti. A következő létkör már nem az önállósuló anyagé, hanem az *ösztöné*; tehát nem a testté, hanem a testre irányuló léleké, amely azonban felfelé, a szellemmel szemben elszigetli magát. A tízparancsolat következő három igéje érinti ezt a létkört:

A HETEDIK IGE

Ne paráználkoddj.

Az ember, aki ezen a fokon áll, nem győzte ugyan még le az érdek létkörét, de nem is rekedt meg benne: kitörőben van belőle. Az ösztönélet pillanata a birtoklás rátapadó pillanatát nem tudta még lerázni magáról: de viaskodik vele. És mégis – ez a viaskodás már a győzelem, a birtokviszony ürességének halála. A birtoklás pillanatának tehetetlen zavara, amelyben ez az üresség kifejezést nyert, az ösztönök vad lobbanásának adja át a helyét. Ez volt az a pillanat, mikor a birtoklás saját határába ütközött és felkongott a kérdés: az enyém –, de mit kezdjek ezzel az „enyém”-mel? A választ most a vak cselekedet adja meg: leszakítja a határt.

Ez a kör a cselekvés pillanatáé – de a *vak* cselekvésé, amely még nem vetette alá magát a szellem (pontosabban: a szellemre való emlékezés) vezetésének. De éppen mint *vak* cselekvés a cselekvés tiszta pillanata – minden más mozzanattól független cselekvés. A cselekvés pillanata, tehát a nosztalgia, a *vágy pillanata*.¹ Ebben az értelemben – ebben a rossz értelemben – talán a legjellegzetesebben emberi létkör. Az ösztön, a vak cselekvés pillanatában valósul meg az ember, *mint aki nincs*, az ember *nem létező önálló léte*. Az ember *átmenet* az anyagból a szellembe és a szellemből az anyagba; szellemnek lenni éppen úgy emberi lehetőség, mint tárgynak lenni. Az ösztön pillanata mintegy hiposztazálja, stabilizálja, saját pillanatán belül megfoghatóvá merevíti azt, ami megfoghatatlan, átmenet, irány. Azzal, hogy ezt teszi, megmutatja, hogy maga is egybeesik ezzel az átmenettel. Valóban ez a létkör maga is átmenet, határ. Alatta az anyag léte, fölötté a szellemé.

¹ Minden vágy nosztalgia, honvágy. ez a vágy és az egész összefüggése.

A birtoklás kérdésére tehát az ösztön vak cselekedete a válasz. Nem győzi le a birtokos és birtok különállását, de átszakítja a határt, ami egymástól elválasztja őket: ez a férfi és nő egyesülési aktusa. Maga az, hogy az egészé-egyesülést nem az anyagon belül, hanem emberi viszonyban keresi, a birtoklás körének áttörését jelenti. A biblia a nemi egyesülést így fejezi ki: a férfi megismeri a nőt. Ez még nem a szellem megismerése; ez a cselekvés megismerése – a kísérlet, az induktív megismerés, az empíria ősertermelme. Itt még mindig egészé akar *egyesülni*, ami nem egész; holott az egész nem lehet semmiféle egyesülés eredménye, hanem csak eredendő egész, egész-születés – az ember számára tehát újjászületés a szellemen. Ezért ez a fok még nem a szellemé, ha a vágyban már a szellem ígérete csillog is. A hetedik ige nem az ösztönélet tilalma, de kijelöli az ösztönélet helyét az értékrendben és az ösztönélettől is áldozatot, alárendelést követel. Így mondja: „ne paráználkodj!” – Ezzel az ösztön létkörében való megrekedést tiltja el.

Míg a birtoklás a holt anyag létfoka volt, az ösztön már az *élő* anyagé, ha még mindig az anyagé is. Élő anyag – ez ellentmondás. Élő csak a szellem lehet. Ugyanaz az ellentmondás, ami a cselekvés és ami az ember – átmenet. Az emberi ösztönlet (lélek, ami nem szellem) egybeesése az emberrel mint átmenettel itt is jelentkezik. A lélekről éppúgy mondhatjuk, mint az emberről: úgy van, hogy nincs. Épp a kielégülés pillanatában mutatkozik az ösztön legteljesebben az emberi tört egész hiposztázisaként: a férfi „megismeri” a nőt, de ebben a megismerésben nincs kohézió. A megismerés, az „egészé-egyesülés” röpke pillanata a semmibe hull vissza.

Mint a tízparancsolat által jelzett összes létfokok, úgy az ösztöné is olyan magatartást jelent, amely az emberi élet *minden* területének lehetősége. Ebben az értelemben beszéltünk róla mint a kísérlet, az induktív megismerés, az empíria ősertermeléről. Kiegészíthetjük ezt azzal, amit az ösztön és anyag viszonyáról mondtunk: az élő anyag létfoka. A testi érintkezésre, ami az empíria ősertermelme, a „tapasztalás” szó is utal: a tapintás a leganyagibb érzékelés. De az anyaggal való érintkezés csak akkor nyújthat megismerést, ha élő az anyag, ha „odaadja magát” a megismerőnek, ha maga is ugyanazt a passzivitásba öltöztetett aktivitást feje ki, amit az egyesülési aktusban a nő. Csak az élő anyag áraszt magából megismerést. Itt pedig, ahol a szellem még mindig messze van, csak arról a megismerésről lehet szó, amit az anyag magából áraszt. Az ösztön embere várja az anyag ajándékát. Ez az első lépés.

A HATODIK IGE

Ne ölj

Ez a második.

Az ajándék kevés. Nem is lehet elég: ez ellentmondana az ajándék fogalmának. Adni: ez a pillanat telje lehet; kapni – ez mindig csonka pillanat. Teremteni – ez a pillanat telje; teremtettnek lenni – ez a hiány. Ez a csak kapott ajándék nem is jöhet mástól, mint az anyagtól. A szellem „ajándéka” éppen az ajándék legyőzése: azt adja, hogy az ember adni tud és ad. A szellem áldozati készséget ad, az anyag szellemmé teremtésének képességét. Az anyag viszont részeket ajándékozik; mint a szellem, ő sem adhat mást, csak mi lényege. Ezért az anyag ajándéka örökké kiegészítésre szorul és örökké kiegészíthetetlen. Don Juan sorsa a szerelemben és a megismerés sorsa az empíriában. A cselekvés sorsa.

Az ösztön szomjúsága kielégítetlen marad. Az ösztön emberének, a vak cselekvés emberének nem lehet elég az anyag ajándéka, mert amíg ez az ajándék lehetséges, még mindig ketten vannak: ő és az anyag. De egész létének az *eggyé* válás a célja. A birtoklásban az eggyé-válási kí-

sérlet még élére állított ellentmondás volt: eggyé-válás mindkét rész önálló létének fenntartásával. De az ösztön már keresztültörte ezt az ellentmondást: le akarja szakítani a két rész közti határt. A nem egyesülésben – vagy szélesebben fogalmazva: az élő anyaggal való érintkezésben – ez a kísérlet nem sikerült: az androgyneitás, a „Symposion” álma elérhetetlen, az anyag áthatolhatatlan maradt. Ezért volt a tapasztalati fizika utolsó szava is az anyag áthatolhatatlansága. A cselekvés válaszüthoz ér: vagy kilép önmagából, vagy a legelvontabb cselekedethez menekül – az „utolsó cselekedethez”. A hatodik ige ennek a második választásnak tilalma.

A gyilkosság a legabsztraktabb cselekedet, vagy maga a hiposztázált absztrakció: a léttől akar eltekinteni. Kain az absztrakt emberek őse. Figyelemre méltó, hogy Kain gyilkosságát a Szentírás az ajándékkal hozza összefüggésbe. Ábel ajándékát elfogadja Isten, Kainét nem. Mit jelent ez? Ábel tud adni, Kain nem, Ábel tud áldozni, Kain nem. Mivel csak az anyag ajándékát kapja, de Istennek adni nem képes (és mindenki Istennek ad, aki ad, mindenki szellemé ad, aki ad), eljut ahhoz a szakadékhoz, ami a cselekvés szélén tátong és beleveti magát: gyilkol. Hogy földönfutóvá lesz, a gyilkosság egyetlen lehetséges következménye: egyedül lesz, mert nem akarhatott a kettőben maradni és nem tudott eggyé válni. A gyilkosság mint absztrakció nem az egybenléthez, hanem az egyedülléthez visz. Az egyedüllét az absztrakt egy: atom.

A cselekvés öngyilkos lett. Az ösztön tüze elemésztette saját létalapját. Léte abból állt, hogy „a másikra” irányult: a másik nincs többé. A cselekvő nem győzte le az ellenállást (ami az anyag szellemé teremtése lett volna), de megsemmisítette. Az anyag helyére az atom lépett, de még ennek a helyére is az anyagtalan atom: a matematikai reláció. A modern természettudomány és ismeretelmélet valóban az „emberben” oldja fel a megismerés tárgyát; nem a szellemben, hanem a nem létező „emberben” – de mindenesetre feloldja. A megismerő egyedül maradt, a megismerendő nélkül.

AZ ÖTÖDIK IGE

Tiszteld atyádat és anyádat, hogy sokáig élj azon a földön, amelyet a Név a te Istened ad neked.

A gyilkos egyedül van.

A cselekvő egyedül van, a megismerő egyedül van. A kohéziót nem tudta megvalósítani – megvalósította a „rossz kohéziót”: az egyedüllétet. Most már semmi sincs rajta kívül, de benne sincs semmi. Ő maga az atom. Körülötte a semmi, amely más atomoktól elszigeteli. Vagy ő maga a semmi, s körülötte ugyanaz a semmi. A lét egyenrangú lesz. Ez a Semmi demokráciája: rangsor-közömbösség.

Az ötödik ige a tekintélytisztelet parancsa, a rangsorközömbösség tilalma. Az „én” alárendelését, a cselekedet alárendelését követeli. Az alárendelés első *kifejezett* parancsa. Kifejezett: ez már a szellem. Valóban, az ötödik ige határigé. Itt lép át a nem-szellem a szellembé. Az ösztön, a szellem nélküli lélek létfokának záróparancsa: az ösztön utolsó szavának, az autonóm „én”-nek (a pascali „moi”!) tilalma. De egyben átmenet a legfelsőbb emberi létfokba: a szellembé. Az alulról felfelé vezető sorban ez az első igenlő parancs; eddig csupa tilalom volt, csupa „nem”. Ezzel a fordulattal léphet csak át az ember a szellem szférájába. Az anyag, az ellenállás szava a „nem”; a szellem, a theodice szava az „igen”. A „nem” a tagadásé, az „igen” a hité. Ez a két szó a hitetlen és hívő tudomány két ellentétes módszere is. A hitetlen tudomány erre a kérdésre felel: „feltéve, hogy nem lehetséges, miért nem lehetséges?” A hívő tudomány meg erre: „ha lehetséges, hogyan

lehetséges?” (A „lehetségesen” egyik sem juthat túl; ezen túl nem a tudomány van, hanem maga a hit, a szellem szava, amely látja, ami *van*.)

Mint tilalom, az ötödik ige a *vak* cselekvés, a felelőtlenség tilalma. A gyermek felelős cselekedeteiért a szüleinek, a rangsorban alacsonyabban álló a magasabban állónak, minden alkotás mértéke az értékesebb alkotás. (A héber „tisztel” szó közvetlen etimológiai kapcsolatban áll ezzel a kifejezéssel: „súlyosabbnak lenni”.) Mint parancs, a cselekvés értékrendjét követeli. Ha az alárendelés első kifejezett parancsa, úgy az áldozat első kifejezett parancsa is. Az áldozat, mint felfelé irányuló folytonosság első lépése csak az értéksor elismerése lehet. Tiszteld – ez még csak az első lépés, az elismerés; de minden további lépés sine qua nonja. Aki ennél tovább jutott, aki az élő szellemben már átlépett (negyedik ige!), annak számára a tekintélytisztelet, a rangsor elismerése a lélegzés: olyan nélkülözhetetlen lételem, hogy észre sem veszi. De aki még ide nem jutott el, azzal szemben minimális követelmény, minden továbbhaladás kulcsa.

„...hogyan hosszú életű légy *azon* a földön, amelyet a Név, a te Istened ad neked.” „Hogyan hosszú életű légy *a földön*”: ez még nem az ötödik ige, ez az anyag ajándéka. De: „*azon* a földön, melyet a *Név* ad neked”: ez már a szellem ajándéka. A szellem ajándéka: hogy a szellemben viszi. Az ötödik ige a negyedikbe viszi.

A NEGYEDIK IGE

Emlékezz a szombat napra, hogy azt megszenteld. Hat napon át munkálkodj és végezd minden dolgodat; de a hetedik nap szombat – a Név a te Istenedé. Ne végezz azon a napon semmi munkát, se magad, se fiad, se lányod, se szolgálód, se szolgálólányod, se barmod, se az idegen, aki kapuidon belül van. Mert hat napon át alkotta a Név az eget és a földet, a tengert és mindent, ami bennük van, de a hetedik nap megnyugodott. Ezért megáldotta a Név a szombat napját és megszentelte azt.

Emlékezz a szombatra: emlékezz a szellemre.

A hat nap: még cselekvés. A hetedik nap: a már-nem-cselekvés – Szombat. Héberül: „Sabat”, aminek hű fordítása a már-nem-cselekvés, vagy a cselekvés megszűnése. Nem a *teremtés* megszűnése; a szombat épp ellenkezőleg, a teremtés pillanata. A teremtés nem szűnhet meg és nem szünetelhet, mert a teremtés nem időben-történés, hanem időfeletti, egyetlen, oszthatatlan aktus: pillanat. Isten nem „hat nap alatt” teremtette a világot, hanem az egyetlen, oszthatatlan pillanatban: „kezdetben”. De a „hat napon” *alkotta*; az Írás héber szövege a kettőt élesen megkülönbözteti egymástól. Az alkotás a teremtés egyetlen aktusának kibontása az időben, a teremtés örökké rejtett pillanatának láthatóvá tétele, a teremtés időbe-megnyilvánulása. Kezdet csak egyetlen egy van és ugyanez a kezdet a vég is, ami szintén csak egyetlen egy van. A vég: a kezdet az ember perspektívájából – visszatérés a Szóba, az azonosság mint már-nem-cselekvés. A „hetedik nap”: visszatérés abba a kezdetbe, amely az első nap „előtt” van.

A hetedik nap: a szellem. Ahogy három parancs szólt a test létfokáról, három parancs a lélekéről, úgy három szól a szelleméről is. Ez az első: *emlékezz* a szellemre. A szombati munkatiltalom már *minden* cselekvés áldozatát követeli: az egész emberi lét alárendelését a szellemnek. A szombat nyugalma a szellem nyugalma: a laocei űr, mint minden cselekvés előfeltétele. De a

cselekvés és nem-cselekvés határa, ami maga a laocci hangsúly, a cselekvésből való kilépés és a cselekvésbe való belépés pillanata, itt csak a szellem első lépése: emlékezés.

A HARMADIK IGE

Ne vedd a Név a te Istened nevét hiába ajkaidra, mert nem hagyja a Név büntetlenül azt, aki az ő nevét hiába ajkaira veszi.

Így kellett fordítanunk: „a Név nevét”. Az első, a Név a kiejthetetlen négy betűvel *jelzett* egyetlen tiszta szó. A második: a „név”: az *emberi* nyelv legmagasabb értékű *jele* a kifejezhetetlen megközelítésére. Az első az élő azonosság: a Név az egyetlen jel, amely azonos a jelzettel; jel, amelynek önmaga a jelzettje és jelzett, amelynek önmaga a jele – „Én vagyok, aki vagyok”. A Név kifejezése maga a Név léte – ez az egyetlen *élő* szó; minden más szóról csak hasonlatként mondhatjuk, hogy élő, s e hasonlat tartalma csak az lehet, hogy az „élő szavak” az egyetlen élő szó felé törnek.

Amit erről az ígéről elmondhattunk, elmondottuk már előbb, a zsidó vallásról szóló fejezetünkben. A zsidó vallás egyéni hangsúlya a harmadik igében lép be kifejezetten a tízparancsolatba – abban az első igében, amely már a *szellemben* élő emberhez szól. A negyedik ige még csak a szellemre való *emlékezést* követelte, túljutást a cselekvés létkorén. Ez a szellem első lépése: az ember belép a szellembé. De a harmadik ige az első szó ahhoz az emberhez, aki már a szellemben belül van. Itt kezdődik a vallás, toronymagasan minden etika fölött.

A MÁSODIK IGE

Ne legyen neked más Istened én előttem. Ne csinálj magadnak faragott képet és semmi hasonlót ahhoz, amelyek az égben fent, vagy amelyek a földön lent, vagy amelyek a vízben a föld alatt vannak. Ne borulj le előttük és ne imádd azokat, mert én vagyok a Név a te Istened, féltőn szerető Isten, aki megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban harmad- és negyedigiglen, ha engem gyűlölnék. De irgalmasságot cselekszem ezerigiglen azokkal, akik engem szeretnek és parancsolataimat megtartják.

Ez az utolsó parancs. Ne legyen neked más Istened: e fölött semmilyen parancs nem állhat.

„Más Istened” – ez a többes-egyes számú kiejthető Istennév: „Elohim”. Az a szó, amely az ember számára a mindenkori legmagasabb értéket fejezi ki. Az utolsó parancs az értékrend megcsonkításának, meghamisításának, az értékelés önkényének a tilalma. Ezt mondja: az értékek alárendelésében nem állhatsz meg lejjebb, mint magánál a Névnél. Legmagasabb értéként nem ismerhetsz el kisebbet, mint az abszolút értéket: a Nevet. Minden cselekedetnek, szellemed minden mozdulatának mértéke nem lehet más, mint a Név. Ez a mérték nem helyettesíthető semmilyen „faragott képpel”. Faragott kép – mi ez? Természetesen bálvány; de a bálvány olyan meghatározása, amely mélyen a kultusz formája mögé nyúl. Faragott kép: ez a bálvány értelme, tehát a bálványimádás *minden* kimondott és ki nem mondott formájának tartalma. Maga a teremtés: kép-teremtés; a teremtett mindig kép. Isten saját képmására teremtette az embert: ez a viszony – *és ez az értékvizony* – a teremtő Isten és a teremtett ember közt. A teremtés aktusa így az értékrend-

teremtés aktusa. Teremtő és teremtet az értékrend felső és alsó pólusa. A bálvány mint „faragott kép” ezt az értékrendet állítja feje tetejére. A teremtmény teremtőt alkot maga fölé, a gyermek megszülői atyját.

Ez az ellentmondásnak az a plerómája, amelyből minden más ellentmondás levezethető. A bálvány mint faragott kép nem más, mint a hazug teremtés, vagy a hazugság teremtése. Az isteni teremtés mint a világ teremtése, tehát mint a teremtő szellem és ellenálló anyag nyugtalan egységének teremtése (vagy: mint a folytonos teremtés teremtése), felülről lefelé irányuló aktus. Az ember részvétele a folytonos teremtésben az anyag szellemmé teremtése, tehát alulról felfelé irányuló út. Így mondtuk: az ember „részvétele” a teremtésben; és így: ez a részvétel az *út*. Az ember nem teremt, mert nincs; de a teremtő szellem rajta megy keresztül és ezért úgy vehet részt a teremtésben, ha ezt az utat, ami ő maga, szabaddá teszi – augustinusi lebontás. De a bálványt faragó ember (vallásban, tudományban és mindenütt másutt) éppen ezt az utat zárja el a sűrített hazugsággal, amit az előbb így foglaltunk össze: a teremtmény teremtőt alkot maga fölé.

A hazugság a negatív teremtés:

1. Isten képet *teremt*. A bálványimádó képet *farag*. Isten *teremtményt* teremt a saját képmására. A bálványimádó *teremtőt* farag saját képmására. Saját képmására – mert bárminek a képmására faragja, csak saját képmására faraghatja. Ki ez a „saját”? Az ember, aki önálló létet hazudik magának. A mérték tehát itt nem a Név: „mindennek a mértéke az ember”, akár kimondják a szofisták e tételt, akár nem. Mert a protagóraszai axióma száz formában él és irányítja az emberi történelmet; s éppen a jelenkorban vonult be diadalmasan a tudományba, miután előzőleg gazdasággá és társadalommá, pán-ökonómizmussá és pán-szociologizmussá terebélyesedett. De a valóságban az ember maga az ellentmondás. A diadalmas protagóraszai axióma tartalma ez: mindennek a mértéke az ellentmondás. Az isteni teremtés azt jelenti, hogy a mérték azonos önmagával. A negatív teremtés azt jelenti, hogy a mérték nem azonos önmagával.

2. A mérték nem azonos önmagával: a bálványfaragó ember nem is tudja vállalni önmagát, mint mértéket. „Mindен dolog mértéke az ember” – ez azt jelenti: mégsem az ember a dolgok mértéke, hanem valami, amit az ember saját képmására faragott. A dolgok mértéke a faragott kép, valami „hasonló ahhoz, amelyek az égben fent, vagy a földön lent, vagy a vízben a föld alatt vannak.” Talán a súlyát veszített, s ezért a magasban lebegő szellem, mint az élet ellenlábasa, talán a tudatalatti ósocéánjába zuhant, megvakult élet, mint a szellem ellenlábasa, talán a földhözragadt érdek, amelynek számára sem fent, se lent nem létezik – mindenképpen az emberi önkény teremtménye, axióma a szó legmélyebb és legrosszabb értelmében: faragott kép. Az emberi önkény teremtménye: teremtmény, amelynek az emberi önkény a teremtője. De ez a „teremtő” saját teremtőjéül alkotja őt. A teremtő teremtmény lesz, a teremtmény teremtő. Ez a negatív teremtés második mozzanata: az isteni teremtés azt jelenti, hogy a teremtő azonos önmagával (mert *csak* ő azonos önmagával); a negatív teremtés azt jelenti, hogy a teremtő nem azonos önmagával.

3. Teremtő és teremtmény közt nincs különbség: a panteizmus a bálványfaragó ember első és utolsó szava. De a teremtő és teremtmény közti különbség: a magasabb és alacsonyabb érték közti különbség. A bálványfaragás: értéknivellálás, vagy ami ugyanaz: értéktagadás. Az isteni teremtés az értékrend teremtése. A negatív teremtés az értékrend megsemmisítése.

A bálványfaragó ember kilép a teremtésből. Az ő „teremtménye” nem út: akadályt teremt, amellyel eltorlaszolja az utat, megszakítja a valóság felfelé áramlását. Ez az árammegszakítás a hazugság értelme. Minden hazugság azzal az igénnyel lép fel, hogy a valóság összefüggéstelen, tehát nincs benne egység, amely a hazugságot leleplezi. Úgy is mondhatjuk: azzal az igénnyel,

hogy rajta túl nincs valóság.² De mindez a valóság szétszakítása, az akadály, amely a szellemmé teremtés útját eltorlaszolni igyekszik – maga az *anyag*. A képfaragás negatív teremtése anyaggá süllyeszti a szellemet. Az ember aláveti magát az anyagnak – az anyag birtokává teszi magát.

Az emberi magatartások köre ezzel lezárul. A második ige legfelsőbb parancsa belétorkollott a tizedik ige legelső parancsába – ez a felelősség rendje. Az emberi szellem legmagasabb foka felelős valamennyi alsóbb fokért. A birtokviszony bűne emanációja csupán a bálványfaragás bűnének. Faragott képet csinálni azt jelenti: szellemet hazudni. Szellemet hazudni azt jelenti: a tízparancsolatot ellenkező előjellel ellátni – negatív teremtés. Ha a cselekvés erre a *hazug* szellemre emlékszik, minden cselekedet csak negatív értékű lehet. A tíz ige egyetlen parancsát sem szeghetjük meg anélkül, hogy valamennyit meg ne szegjük.

AZ ELSŐ IGE

*Én vagyok a Név a te Istened, aki kiboztalak
Egyiptom országából, a rabszolgák házából.*

A parancsok fölött áll az első ige: a Név kijelentése.

Az első ige nem parancsol semmit és nem tilt meg semmit: nem irányul cselekvésre. Ez a létező azonosság. Az ember létpontjából: a már-nem-cselekvés. Ha előbb azt mondtuk, hogy az ember már a negyedik igében lép ki a cselekvésből, rosszul mondtuk. Ugyanúgy rosszul, mint ahogy rosszul fejezzük ki magunkat, valahányszor emberi szellemről beszélünk. A két hiba ugyanaz az egy hiba; ha azt mondjuk: az ember nem léphet ki a cselekvésből, ezzel azt fejeztük ki, hogy a szellem nem lehet emberi. Ez a kettős hiba az ellentmondás elkerülhetetlen dadogása. Mivel az ember maga ellentmondás, nyelve is az ellentmondás nyelve és minél mélyebbre ásunk létének gyökere felé, annál élesebb ellentmondásokra kényszerül a kifejezés; az emberi lét gyökerének kifejezése paradoxon. Csak a paradoxonban nyerhet kifejezést az ellentmondás két ágának szimultán valósága, az ellentmondás egymástól eltörekvő két irányát csak a paradoxon vasabroncsa foghatja egybe. Emberi szellem nincs – de ha csak így mondjuk, nem fejeztük ki az ember és szellem viszonyát. A viszonyt csak ez fejezi ki: az ember szellem és mégsem szellem. Ugyanígy: az ember nem léphet ki a cselekvésből, de a cselekvést mégis áttörheti. Csak most, miután mindezt megjelöltük magunknak, boríthatjuk rá az ellentmondásra a racionalizált kifejezés fátylát (*fátyolt*, amely alól maga a racionalizálhatatlan ellentmondás átszűr): mivel az ember maga is irány, szavai csak irányszavak. Irányfogalomként beszélhetünk tehát emberi szellemről, mint a szellem felé forduló emberről és ilyen iránykifejezés volt, amit a negyedik igéről mondtunk: a negyedik igében fordul el az ember a cselekvéstől a szellem felé. De amíg ember marad, szellem, az „emberi szellem”, sem mentes a cselekvéstől. Az emberi szellem cselekvés marad: küzdelem az igaz szóért. Küzdelem a Névért.

A Név az első igében megjelenik – ez az első ige tartalma. Ebben az igében van a Szellem, amelyre a cselekvő embernek, a cselekvő emberi szellemnek emlékezni kell. Maga a kijelentés az emlékeztetés formáját veszi fel: „Én vagyok a Név a te Istened, *aki kiboztalak Egyiptom országából, a rabszolgák házából*”: „Én vagyok az, aki ...”: ez az emlékeztetés formája. Az „aki” két részre bontja az első igét. Az első a kinyilatkoztatás történelem-feletti igéje: Én vagyok a Név, a te

² A hazugságnak ezt az utóbbi fajtát képviselik azok a különböző titkos axiómákon épülő magatartások, amelyek végső értékítéletüket a „reális” és „irreális” kategóriáival fejezik ki. Éppen idevágó példa az a magatartás, amellyel írásunk bevezetőjében szálltunk szembe: a zsidókérdés létezésének tagadása.

Istened. A második egy történelmi mozzanat, tehát a cselekvő ember életének egy mozzanata, amire emlékeztet. A tíz igében elfoglalt helye szerint ez az emlékeztető a végső közvetítő az ember és a szellem között. Alulról felfelé haladó utunkon először e második mozzanattal kell foglalkoznunk.

Végső közvetítő az ember és a szellem között – ezzel a meghatározással már találkoztunk. Ebben találtuk a fajiség lényegét. És valóban, az első ige e szavai éppúgy az ótestamentumi megszólított népi létére utalnak, mint a „Halljad Izrael” „Izrael” szava. Az Egyiptomból való kivonulás volt a zsidóság népalapító cselekedete. Csak ez a történelmi cselekedet fejezheti ki a tíz ige egzisztenciális rámutató nyelvéen a zsidóság önálló faji létét. Ha ez állna a tíz ige csúcán, a zsidóság csak faj lenne, nem pedig faji vallás – mert *minden* népi lét isteni küldetés. Így csonkítja meg a tíz igét, aki a zsidó nacionalizmus felélesztésével megoldhatónak véli a zsidókérdést. Mert a zsidó népi öntudat e történelmi utalásban valóban isteni parancssá válik ugyan, s a magas értékfok, amit ez az emlékeztetés a tíz igében felfoglal, valóban a fajiség értékfoka. De az első ige fölébe rendelt vezető szavai mindjárt – ugyanabban az igében – a legmagasabb történelmi értékfok alárendelését is követelik. „Ne legyen neked más Istened” – saját faji léted sem; mert nem magad által vagy nép, hanem: „Én vagyok a Név a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom országából, a rabszolgák házából”. A történelem nem autonóm. A történelem autonómiájába vetett hitből táplálkozik minden ateizmus és ezért az első ige az ateizmus tilalma volna, ha ilyen tilalom egyáltalán lehetséges volna. De ilyen tilalom nem létezhetik; *ezen* a szakadékon az embernek önmagától kell átjutni, minden irányító parancs és tilalom nélkül – ez az ő végső próbatétele. Isten itt csak azzal segít nek, hogy van; és azzal, hogy ezt a „van”-t kijelenti: „Én vagyok a Név a te Istened”.

A parancsok és tilalmak fölött áll a kijelentés.

Ugyanaz a kijelentés, ami a „Halljad Izrael” parancsában elhangzik. De van valami, ami az első ige kijelentését még e másikkal szemben is egyedülálló jelentőségűvé teszi. Itt a tíz ige csúcán, minden parancs fölött jelenik meg a kijelentés: ott az „értsd meg!” parancsába zárva. Ez a parancs a szellem legfelsőbb cselekedetére irányul, de még mindig cselekedetre. Isten itt még nem áll szemtől szembe az emberrel. A cselekvő szellem közvetíti az isteni szót: Mózes, a próféták legnagyobbika. A Név itt nem jelenik meg; a parancs csak „harmadik személyben”, tehát a jelenlét hiányának nyelvi formájában beszélhet róla: „A Név a mi Istenünk – a Név: Egy”. Ezzel szemben az első ige a személyes Szó. „Én vagyok a Név, a te Istened” – ez a személyesség, a *jelen levő* valóság ritmusa: Én és Te. A személyes Isten megjelenik. Kinek jelenik meg? Nem „az emberiségnek” és nem is Izraelnek – a népalakító történelmi esemény, a „kivezettek Egyiptom országából” itt már legyőzött létfok –, hanem annak, aki önmaga meg tud állni szemtől szembe a Névvvel. A személyes Isten megjelenik a szemlélyé vált embernek.